กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

The Knowledge and Skill Transferring Process of Wood Carver for Local Wisdom Transmission

- รัศมีวรรณ กนกนุวัตร์
  นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
  Ratsameewan Kanoknuwat
  Master of Education (Vocational Education Development), Major Field: Vocational Education Development, Department of Vocational Education, Kasetsart University
  E-mail: ratsameewan.k@ku.th
- อนุชัย รามวรังกูร
  รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
  Anuchai Ramwarungkura
  Associate Professor, Ph.D., Faculty of Education, Kasetsart University
  E-mail: feduacrk@ku.ac.th
- นลินรัตน์ รักกุศล
  รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
  Nalinrat Rakkusol
  Associate Professor, Ph.D., Faculty of Education, Kasetsart University.
  E-mail: fedunrr@ku.ac.th

Received: *May 1, 2020 ;* ***Revised:*** *May 10, 2020 ;* ***Accepted:*** *May 19, 2020*

Abstract

This qualitative research deliberately aimed to analyze 1) the process of transferring knowledge and capabilities to wood carvers of the Wood Carving Handicraft Center which is located at Yu Wah sub district, San Pa Tong district in Chiang Mai province and another purpose which intended to 2) guideline the process of inheriting local wisdom in the case study of the process of transferring knowledge and capabilities to wood carvers of the wood-carving career at Wood Carving Handicraft Center which is located at Yu Wah sub district, San Pa Tong district in Chiang Mai province. The target population focused on 6 wood carvers which are remarkably called in the dialect northern Thailand as Kru-Sa-Lah.

The next procedure was data collection which assembled interviews, observations and group discussions. Data were analyzed by content analysis.

The findings of this research manifested that the process of transferring knowledge and capabilities to wood carvers of the Wood Carving Handicraft Center which is located at Yu Wah sub district, San Pa Tong district in Chiang Mai province revealed 6 systematic procedures in the following sequence: 1) studying biological characteristics of elephant 2) choosing appropriate wood for carving 3) utilizing carving tools for engraving 4) employing skills for preparing wood to be molded 5) using drawing skill and 6) operating handicraft by using wood carving skill. As previously indicated, the process of inheriting local wisdom found 1) the advancement of the curriculums in assemble activity of community schools such as curriculum of assemble activity in senior primary school and curriculum of assemble activity in junior high school and 2) the curriculum of short-term occupational training in non-formal education of Yu Wah sub district.

Keywords : The Knowledge Transferring ; Wood Carver ; Local Wisdom

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ของศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา กระบวนถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ของกลุ่มอาชีพไม้แกะสลัก ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สังเกต และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ของศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ 6 ขั้นตอน มี 1) ศึกษาข้อมูลช้าง 2) การเลือกไม้ที่นำมาแกะสลัก 3) อุปกรณ์ที่ใช้แกะสลักไม้ 4) ทักษะการเตรียมไม้ที่จะนำมาขึ้นรูป 5) ทักษะการวาดรูป 6) ทักษะขั้นตอนการแกะสลักไม้ ยังพบอีกว่าแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นควรมีการจัดการเรียนการสอนให้เข้าอยู่ในหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น ในพื้นที่ ตำบลยุหว่า จึงได้ยกร่างตัวอย่างหลักสูตร 2 หลักสูตร เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ 1) หลักสูตรของโรงเรียนในท้องถิ่น 2) ฝึกอาชีพโดยผ่านหน่วยงาน กศน. โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ผ่านท้องถิ่น ตำบลยุหว่า เนื่องจากตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีไม้ที่เป็นวัสดุหลัก และมีช่างที่มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญ ชำนาญในการแกะสลักไม้ ซึ่งสามารถจัดการเรียนการสอนในกระบวนถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้เพื่อเป็นแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ช่างแกะสลักไม้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทนำ

การแกะสลักไม้ถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางภาคเหนือ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่สืบทอดกันเรื่อยมา จัดอยู่ในส่วนเครื่องไม้ประเภทสวยงามเป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านทำสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นกระบวนการที่ความรู้ถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง (Chonchuapsong L., 2015) โดยแต่ละความรู้มีวิธีกระบวนการที่แตกต่างกันออกไป และการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้รับความรู้แต่ละวัยก็มีวิธีการที่แตกต่างกัน (Sornkong K., 2014) ซึ่งการถ่ายทอดความรู้จะทำให้ผู้เก็บความรู้ไม่เก็บเอาไว้แต่เพียงผู้เดียว (Europe P., 2017) การเรียนของคนเรานั้นจะถูกสั่งสมจนตกผลึกและกลายเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่ายิ่ง เป็นความเชี่ยวชาญหรือความชำนาญเฉพาะเรื่องเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น (Office of the Education Council, 2010) การแกะสลักไม้นั้นเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่างแกะสลักไม้สั่งสมทั้งประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญ และอาศัยความชำนาญของการแกะสลักไม้เป็นอย่างยิ่ง งานแกะสลักไม้จัดเป็นประติมากรรมชนิดหนึ่ง มีทั้งแบบนูนต่ำ นูนสูงและลอยตัว (Watthanaphu N., 2012) เป็นสิ่งที่ช่างฝีมือมีเฉพาะตนเองผ่านการสร้างสรรค์ที่เกิดจากค้อนและสิ่ว โดยการนำความรู้และทักษะเฉพาะตนนำมาคิดประดิษฐ์ชิ้นไม้นั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ช่างแกะสลักไม้เป็นอาชีพที่มีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะทางภาคเหนือซึ่งเป็นแหล่งผลิตงานแกะสลักไม้ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศโดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่ (Chiang Mai City of Crafts and Folk Art, 2017) ที่มีแหล่งผลิตงานแกะสลักไม้เหล่านี้กระจายอยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มสลักไม้บ้านถวาย อำเภอหางดง กลุ่มสลักไม้ อำเภอดอยสะเก็ด กลุ่มสลักไม้อำเภอสันกำแพง กลุ่มสลักไม้ อำเภอสันป่าตอง ปัจจุบันการแกะสลักไม้ในภาคเหนือก็มีหลายรูปแบบมากขึ้นและแหล่งไม้แกะสลักที่มีชื่อเสียงแต่เดิมมีอยู่ที่ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ หนึ่งในที่นั้นคือ ตำบลยุหว่า

ตำบลยุหว่า มีศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก ตั้งอยู่ที่บ้านกิ่วแลหลวง มีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องแกะสลักไม้รูปช้างเหมือนจริงแบบต่าง ๆ มีหลากหลายอิริยาบถขนาดเล็กไปจนถึงใหญ่ และผิวหนังช้างที่เหมือนจริงแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของงานฝีมือ ความประณีต และคุณภาพดี ประโยชน์ก็คือ ทำไม้ในส่วนนั้นมีคุณค่ามีราคาขึ้น (Uthaipol R., 1980) ได้กลายเป็นสินค้าที่นิยมซื้อขายกันในท้องตลาดทั้งในประเทศ และต่างประเทศ (Somsoi C., 2010) ปัจจุบันการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลยุหว่า มีปัญหาในการสืบสานเนื่องมาจากขาดการเรียนรู้ของภูมิปัญญาทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาลดน้อยลงทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน และโรงเรียน แต่ในอนาคตเมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ หากไม่มีการสืบสานงานหัตถกรรมนี้อาจจะน้อยลงหรือหายไป เพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอดในปัจจุบันหลาย ๆ ทักษะเชิงช่างศิลป์และช่างฝีมือของไทยกำลังจะเลือนหายไปด้วยไม่มีทายาทสืบทอด และในขณะเดียวกันครูช่างศิลป์ก็เหลือน้อยเต็มที่ (Pichalai A., 2019) แต่ถ้ามีผู้สืบทอด หรือเรียนรู้งานแกะสลักไม้ยังคงอยู่กับตำบลยุหว่า ต่อไปอีกนาน โดยการปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าเห็นแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้เกิดความเข้าใจ และซาบซึ้งกับงานแกะสลักไม้มากขึ้นจะทำให้การแกะสลักไม้นี้

ยังคงอยู่ จึงมีความสนใจในกระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ และเป็นแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นไม้แกะสลัก

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

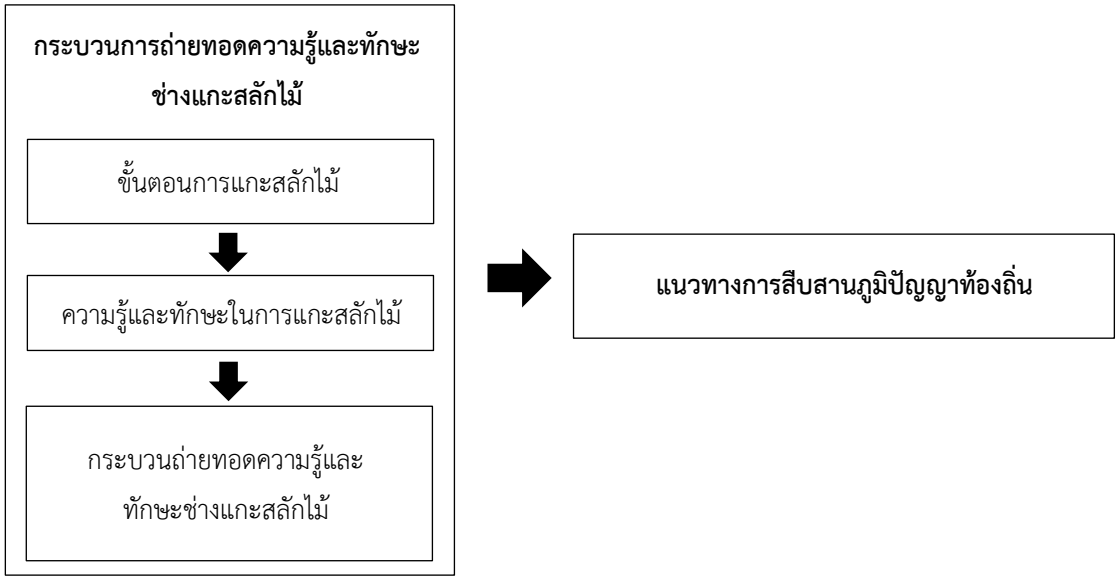
การวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การดำเนินวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ทักษะของช่างแกะสลักไม้ ผู้วิจัยลงพื้นที่ดำเนินการวิจัย เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ทักษะของช่างแกะสลักไม้ ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลักของตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยใช้การทำงานในภาคสนามเดือนกรกฎาคม – เดือนสิงหาคม 2561 การเก็บข้อมูลจะใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต จากช่างแกะสลักไม้จำนวน 3 คน ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการแกะสลักไม้ จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา และตรวจสอบความถูกต้องโดยช่างแกะสลักไม้ในตำบลยุหว่า เพื่อเสนอเป็นแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการแกะสลักไม้

ขั้นที่ 2 การศึกษาแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยนำผลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากขั้นที่ 1 มาจัดทำแนวทางในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยลงภาคสนามทำการสนทนากลุ่มใน วันที่ 14 ธันวาคม 2562 ณ ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมการสนทนา จำนวน 6 คน ซึ่งข้อมูลที่ได้หลังจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อเป็นแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการแกะสลักไม้ต่อไป

กรอบการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำไปสังเคราะห์และสรุปออกมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

การทบทวนวรรณกรรม

บทความวิจัยนี้มีการทบทวนวรรณกรรมจากการศึกษาเชิงวิชาการที่ผ่านมา ได้แก่ บทความวิจัย บทความวิชาการ งานวิจัย และหนังสือ ซึ่งประเด็นที่ทำการค้นคว้า ประกอบด้วย กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

แนวคิดแรก คือ แนวคิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ประกอบไปด้วยหลากหลายวิธีการถ่ายทอดความรู้ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งตรงกับกันยรัตน์ สอนคง (Sornkong K., 2014) ได้กล่าวไว้ โดยแต่ละความรู้มีวิธีการที่แตกต่างกัน และการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้รับความรู้แต่ละวัยก็มีวิธีการที่แตกต่างกันแต่ละที่ก็จะถ่ายทอดความรู้ในสภาพแวดล้อมจริง ที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม และสังคมของชุมชน ประกอบไปด้วยองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดความรู้ 1. ผู้ถ่ายทอดความรู้ 2. ผู้รับการถ่ายทอดความรู้ 3. เนื้อหาที่ถ่ายทอดความรู้ 4. วิธีการถ่ายทอดความรู้ 5. สถานที่ถ่ายทอดความรู้ 6. การประเมินผล และวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กจะแตกต่างจากวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่กับเด็กกิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่าย ไม่ซับซ้อน สนุกสนานและดึงดูดใจ ส่วนผู้ใหญ่วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบ ทั้งวิธีบอกเล่าโดยตรง รวมถึงทั้งการสาธิต จากบุคคลภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน (Phongphit S., 1993) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นองค์ความรู้ ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์จากการศึกษา การลงมือทำ และการสังเกตมาแต่บรรพบุรุษสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งจะต้องอาศัยเวลาในการศึกษาเรียนรู้จนเกิดความเชี่ยวชาญ ปัจจุบันได้เกิดการสืบทอดกันในชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง อาศัยความรู้ที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไปในสังคมชุมชนและในตัวผู้รู้เอง

เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนนั้น ๆ โดยเรียนรู้ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์และลงมือปฏิบัติจนเกิดปัญญาในแต่ละท้องถิ่น และเกิดการถ่ายทอดพัฒนาและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป ถึงแม้ต้นกำเนิดองค์ความรู้เหล่านั้นจะตายไปแล้ว แต่องค์ความรู้ของภูมิปัญญาก็คงอยู่ต่อไปหากแต่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาจึงไม่สูญหาย และใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐาน เป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างคนในชุมชน ความรู้จะถูกถ่ายทอดจากคนหนึ่ง ไปยังอีกคน ตรงกับ (Europe P., 2017) ได้กล่าวไว้ การถ่ายทอดความรู้โดยใช้ภูมิปัญญาที่มีความรู้และประสบการณ์ในสาขาวิชาหรือในเรื่องนั้น ๆ ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ ไปยังผู้เรียนเป็นการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์นอกระบบโดยไม่ผ่านสถาบัน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะ และเจตคติตามต้องการ หรือในสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนนั้น ในการแกะสลักนั้น แน่งน้อย ปัญจพรรค์ และ สมชาย ณ นครพนม. (Panjaphan N., Na Nakhon Phanom S., 1992) ได้กล่าวว่า ช่างแกะสลัก ช่างไทยโบราณแต่เดิม อาศัยจากการจดจำตามคำสั่งสอนถึงวิธีการแกะสลักในลักษณะของการถ่ายทอดวิชาสู่ลูกหลาน นอกจากนั้นยังต้องฝึกฝนพัฒนาฝีมือด้วยตนเองจนเป็นกลุ่มช่างชำนาญ ซึ่งไม่ได้มีการจดบันทึกไว้แต่อย่างใด แต่ในอนาคตเมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ถ้าไม่มีการสืบสานงานหัตถกรรมนี้อาจจะน้อยลงหรือหายไป ในปัจจุบันหลาย ๆ ทักษะเชิงช่างศิลป์ และช่างฝีมือของไทย กำลังจะเลือนหายไป ด้วยไม่มีทายาทสืบทอด และในขณะเดียวกันครูช่างศิลป์ก็เหลือน้อยเต็มที (Pichalai A., 2019) แต่ถ้ามีผู้สืบทอดหรือเรียนรู้งานแกะสลักไม้ยังคงอยู่กับ ตำบลยุหว่า ต่อไปอีกนาน จึงศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้

แนวคิดต่อมาผู้วิจัยได้ใช้ ทฤษฎี Prosser’s Sixteen Theorems ของ Charles Prosser (Ramwarungkura A., 2015) ซึ่งเป็นทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางด้านอาชีวศึกษา โดยทฤษฎีมีฐานความเชื่อว่าการเรียนรู้ทางด้านการอาชีวศึกษาต้องมีการฝึกทักษะจากสถานที่จริง เครื่องมือสภาพแวดล้อมจริง ครูที่มีประสบการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้มีทักษะนั้น ซึ่งทฤษฎีนี้จะใช้ในขั้นตอนที่สองวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการแกะสลักไม้ต่อไป

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การดำเนินวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กระบวนการถ่ายทอดความรู้ทักษะของช่างแกะสลักไม้ ผู้วิจัยลงพื้นที่ดำเนินการวิจัย ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์ช่างแกะสลักไม้ เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ทักษะของช่างแกะสลักไม้ เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อสังเคราะห์เนื้อหา แล้วนำเสนอในขั้นต่อไป

ขั้นที่ 2 การศึกษาแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้การ (Focus Group) ทำหนังสือถึงผู้เกี่ยวข้องมาเข้าร่วมสนทนากลุ่ม เพื่อมาให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

กลุ่มเป้าหมาย

ขั้นที่ 1 ช่างแกะสลักไม้ในตำบลยุหว่าที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี และเป็นผู้ถ่ายทอดการแกะสลักไม้ให้กับผู้ที่สนใจงานแกะสลักไม้ จำนวน 3 คน

ขั้นที่ 2 ผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเป็นผู้ที่เป็นช่างแกะสลักไม้ที่ได้การยอมรับจากคนในชุมชน จำนวน 3 คน และบุคคลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการฝึกอาชีพใกล้ชิดกับชุมชน จำนวน 3 คน

เครื่องมือการวิจัย

ขั้นที่ 1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ศึกษาขั้นตอนการแกะสลักไม้ และสังเกต (Observation) จากช่างแกะสลักไม้ จำนวน 3 คน ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการแกะสลักไม้เป็นข้อมูลโดยตรงตามสภาพความเป็นจริงเป็นการสังเกตซ้ำ ๆ

ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยนำผลการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากขั้นที่ 1 มาจัดทำแนวทางในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นที่ 1 เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ผู้วิจัยจำเป็นต้องเข้าถึงข้อมูลโดยการลงภาคสนามซึ่งให้ได้ข้อมูลในทุกด้านที่ต้องการศึกษา ผู้วิจัยใช้การทำงานในภาคสนามเดือนกรกฎาคม – เดือนสิงหาคม 2561 การเก็บข้อมูลจะใช้แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต การสัมภาษณ์ เกิดขึ้นหลังจากผู้วิจัยได้เข้าไปสู่ชุมชนและได้ มีการพูดคุยกับช่างแกะสลักไม้ในระหว่างการแกะสลักไม้ และการศึกษาขั้นตอนการแกะสลักไม้ผู้วิจัยได้ลงมือแกะสลักไม้เพื่อให้ได้ข้อมูลขั้นตอนการแกะสลักไม้ที่มีความน่าเชื่อถือ ส่วนการเก็บข้อมูลแบบสังเกต เป็นการสังเกตการดำเนินงานของช่างแกะสลักไม้ที่ผู้วิจัยเข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ทำอยู่ ได้ข้อมูลเป็นพฤติกรรมที่ธรรมชาติ ผู้วิจัยได้ทำการเลือกไว้ชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้นทำการวิจัย และเรียกกลุ่มเป้าหมายว่าผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถให้ข้อมูลลึกและครอบคลุม โดยคำนึงถึงผลการศึกษาที่มีความเที่ยงตรงตามความเป็นจริง

ขั้นที่ 2 การสนทนากลุ่มผู้วิจัยลงภาคสนามทำการสนทนากลุ่มใน วันที่ 14 ธันวาคม 2562 ณ ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยแต่ละคนที่เข้าร่วมจะได้แสดงความคิดเห็นและพูดเสนอแนะแนวทางในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการศึกษาขั้นตอนการแกะสลักไม้ เพื่อนำมาสรุป สังเคราะห์ให้ได้มาซึ่งข้อมูลกระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้

ขั้นที่ 2 นำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์เนื้อหา สังเคราะห์และตีความ เพื่อนำมาสรุปข้อมูลแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการแกะสลักไม้

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมี ดังนี้

1. กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ พบว่า จากการสัมภาษณ์ช่างแกะสลักไม้ตำบลยุหว่า แต่เดิมการแกะสลักไม้ ไม่มีตำราให้ดูเป็นแบบอย่าง ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ความรู้ทั้งหมดถูกบันทึกอยู่ในหัวของผู้ถ่ายทอด เกิดจากความชำนาญจากการลงมือทำเป็นประจำ ทำให้เกิดความรู้และทักษะของตนเอง ซึ่งการแกะสลักไม้ของตำบลยุหว่า นับได้ว่าเป็นงานหัตถกรรมที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของงานฝีมือ ประณีต คุณภาพดี แต่ในอนาคตเมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ถ้าไม่มีการสืบสานงานหัตถกรรมนี้อาจจะน้อยลงหรือหายไป เพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด การสร้างงานไม้แกะสลัก จำเป็นต้องอาศัยความรู้ ประสบการณ์และขั้นตอนในการแกะสลักไม้ ซึ่งช่างแกะสลักไม้ส่วนใหญ่จะมีวิธีหรือขั้นตอนการแกะสลักไม้ที่คล้ายกัน แต่อาจมีวิธีการแกะสลักไม้รูปแบบที่แตกต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับความถนัดของแต่ละคนหรือไม้แกะสลักแต่ละชิ้น และจากการสังเกตเป็นการสังเกตการดำเนินงานของช่างแกะสลักไม้ที่ผู้วิจัยเข้าไปร่วมในกิจกรรมที่ทำอยู่ ผู้วิจัยได้ลงมือแกะสลักไม้ เพื่อให้ได้ข้อมูลขั้นตอนการแกะสลักไม้ที่มีความน่าเชื่อถือ พบว่า ขั้นตอนแกะสลักช้างไม้นูนต่ำประกอบไปด้วย 14 ขั้นตอน 1. การร่างภาพ 2. เดินเส้น 3. ขุดไม้ด้านนอกออกเพื่อสร้างมิติ 4. แกะสลักส่วนลำตัว 5. กล่อมขา 6. แกะสลักใต้ท้องช้าง 7. แกะสลักหูช้าง 8. แกะสลักส่วนแก้มช้าง 9. แกะสลักส่วนปากช้าง 10. แกะสลักส่วนงวงช้าง 11. เปิดเล็บและทำงาช้าง 12. การขัด 13. การทำลายผิวหนัง 14. เปิดตาช้าง โดยขั้นตอนการแกะสลักช้างไม้นูนต่ำ แบ่งความรู้และทักษะในการแกะสลักไม้ประกอบไปด้วย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลช้าง ต้องศึกษาลักษณะท่าทางของช้างท่ายืน ท่าเดิน รวมถึงรายละเอียดผิวหนังช้าง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ กำหนดวัตุประสงค์ในการศึกษาช้าง ลักษณะที่สำคัญของช้างและท่าทางหลากหลายอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง และศึกษาจากประสบการณ์ ให้ผู้เรียนไปปางช้าง

ขั้นตอนที่ 2 การเลือกไม้ที่นำมาแกะสลัก ช่างแกะสลักจะเลือกไม้ให้ได้ขนาดและสัดส่วนกับสิ่งที่จะแกะสลักเพื่อความง่ายในการแกะสลัก ไม้ที่ช่างแกะสลักไม้นิยมนำมาแกะสลัก คือ ไม้สัก เนื้อไม้สักมีสารเคมีพิเศษ มีสมบัติคงทนต่อ ปลวก แมลง เห็ด ราได้อย่างดียิ่ง มีความแข็งแรงสูง มีความทนทานต่อธรรมชาติ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ อธิบายประกอบตัวอย่าง และอภิปราย สาธิตการเลือกไม้ที่เหมาะสมในการนำมาแกะสลัก

ขั้นตอนที่ 3 อุปกรณ์ที่ใช้แกะสลักไม้ เครื่องมือแกะสลักไม้จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแกะสลักไม้ แบ่งออกไปหลายหน้าที่ และหลายลักษณะด้วยกันสรุปเครื่องมือที่ใช้ในการแกะสลักไม้ได้ดังนี้ 1. สิ่ว 1.1 สิ่วโค้ง 1.2 สิ่วขุด 1.3 สิ่วปากแบน 1.4 สิ่วตัววี 1.5 สิ่วขมวด จากการศึกษาพบว่า สิ่วจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญของช่างแกะสลักไม้เป็นอย่างมาก โดยที่สิ่วแต่ละชนิดจะมีประเภทของการใช้งานที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขนาดของตัวสิ่วที่เลือกใช้ก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป 2. ค้อน 2.1 ค้อนไม้ 2.2 ค้อนเหล็ก ในการเลือกใช้ค้อนนั้นต้องขึ้นอยู่กับตามความถนัดของสล่าเป็นสำคัญ 3. หินลับคมสิ่ว เป็นอุปกรณ์ในการดูแล

รักษาความคมของสิ่ว 4. กาวร้อน มีความสำคัญในการใช้อุดรอยแตกของเนื้อไม้ หรือส่วนที่แตกหักระหว่างการแกะสลัก 5. เครื่องขัด เพื่อลบเสี้ยนคมของไม้หลังจากแกะสลักไม้ก่อนที่จะนำไปทำลายละเอียด กระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ อธิบายความรู้การใช้อุปกรณ์แกะสลักไม้ประกอบตัวอย่าง และอธิบายความรู้การบำรุงรักษาเครื่องมือแกะสลักไม้

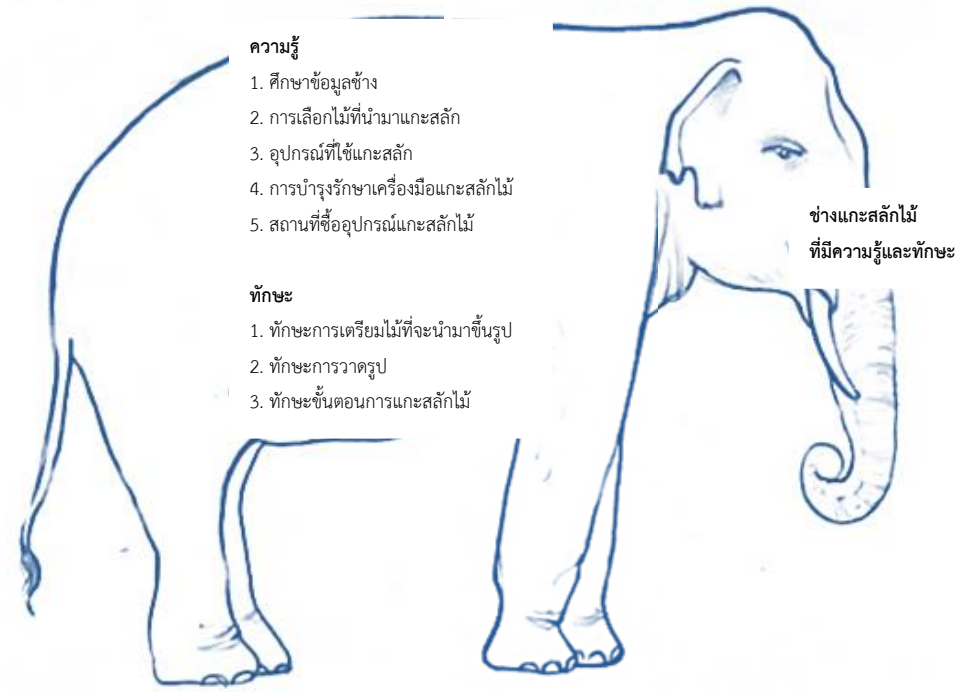
ขั้นตอนที่ 4 ทักษะการเตรียมไม้ที่จะนำมาขึ้นรูป คือ ขั้นตอนการเตรียมไม้ ช่างแกะสลักไม้จะเตรียมไม้เพื่อขึ้นรูปทรงเป็นการตัดขึ้นรูปก่อนที่จะนำไปแกะสลัก ประกอบไปด้วย ขั้นตอนในการเลือกไม้ และการตัดไม้เพื่อขึ้นรูป จะใช้ไม้ท่อนเดียว ถ้าเป็นงานแกะสลักนูนต่ำจะเป็นไม้เพียงครึ่งลำต้นเป็นทางยาว ส่วนงานแกะสลักลอยตัวเป็นลำต้นใช้ไม้เพียงท่อนเดียวในการสร้างสรรค์ผลงาน และขนาดให้ได้ตามสัดส่วน จากขนาดที่กำหนดให้สังเกตที่เนื้อไม้ถ้าเป็นสีเข้มหรือมีตาไม้ และแก่นไม้เยอะจะทำให้แกะยาก เพราะไม้จะมีความแข็ง กระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ อภิปราย สาธิตการเตรียมไม้ก่อนนำมาแกะสลัก

ขั้นตอนที่ 5 ทักษะการวาดรูป จำเป็นที่จะต้องมีความชำนาญทางการวาดรูปเป็นขั้นพื้นฐาน และเมื่อมีความชำนาญทางการวาดรูปแล้วก็จะทำให้การทำงานนั้นง่ายขึ้น เช่น การร่างแบบต่าง ๆ หรือสิ่งที่ต้องการถ่ายทอดให้คนอื่นรับรู้ ก็จะมีการร่างภาพไว้ก่อน ดังนั้นทักษะการวาดรูปจึงเป็นพื้นฐานที่ควรมีเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน กระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ อธิบายประกอบตัวอย่าง อภิปราย สาธิตวาดรูปช้าง หลากหลายอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง และให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

ขั้นตอนที่ 6 ทักษะขั้นตอนการแกะสลักไม้ เนื้อหาในขั้นตอนนี้แบ่งได้ 6 ข้อ 1. เดินเส้น ใช้สิ่วตัววีตอกเดินเส้นตามภาพร่างช้างตามโครงที่ได้วาดไว้ 2. ขุดไม้ด้านนอกออกเพื่อสร้างมิติ ใช้สิ่วโค้งตอกโดยรอบในแนวดิ่งลงไปตรง ๆ ตามเส้นที่เดินรอบโครงช้าง เมื่อตอกโดยรอบเรียบร้อยนำสิ่วโค้งเอียงออกข้าง 45 องศาแล้วตอก เป็นวิธีการขุดเนื้อไม้ด้านนอกออกจะทำให้เกิดมิติมากขึ้น 3. แกะสลักส่วนลำตัว ใช้สิ่วแบน ตอกกดด้านหลังส่วนของช้าง และใต้ท้องช้าง และใช้สิ่วโค้งตอกตามส่วนหลังช้าง ให้ดูมีมิติและเพื่อให้เห็นในส่วนของสันหลังช้างด้านบน 4. กล่อมขา ใช้สิ่วแบนค่อย ๆ กล่อมส่วนขาของช้างให้ได้ลักษณะกลม 5. แกะสลักใต้ท้องช้าง ใช้สิ่วโค้งแซะในส่วนของใต้ท้องช้าง ให้ด้านล่างใต้ท้องต่ำกว่าส่วนหลัง ช่วยให้มีมิติและดูสมจริงขึ้น 6. แกะสลักส่วนหัวช้าง ขั้นตอนการแกะส่วนหัวช้างมีดังนี้ หู ใช้สิ่วแบนตอก โดยเอียงสิ่ว ช่างแกะสลักไม้อธิบายว่าการทำแบบนี้จะช่วยให้หูช้างมีความบาง เหมือนจริง แก้ม ช่างแกะสลักไม้จะทำการขึ้นต้นให้ดู โดยใช้สิ่วแบนค่อย ๆ กล่อมส่วนของแก้มช้างให้กลม ปากช้าง ช่างแกะสลักไม้ใช้สิ่วโค้งตอกด้านล่างลง ให้ปากล่างต่ำกว่างวง ใช้สิ่วแบนตอกเปิดปากช้าง งวงช้าง ช่างแกะสลักไม้ใช้สิ่วโค้งตอกด้านหน้าลง และใช้สิ่วแบนค่อย ๆ เกลาให้งวงมีลักษณะกลม กระบวนการถ่ายทอดความรู้ คือ อภิปราย สาธิตการใช้สิ่วในแต่ละขั้นตอนที่มีการใช้สิ่วแตกต่างกันออกไปของแต่ละหน้าที่ และให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม

สรุปผลวิจัยของกระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะและช่างแกะสลักไม้ของศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้กระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ 6 ขั้นตอน มี 1) ศึกษาข้อมูลช้าง 2) การเลือกไม้ที่นำมาแกะสลัก 3) อุปกรณ์ที่ใช้แกะสลักไม้

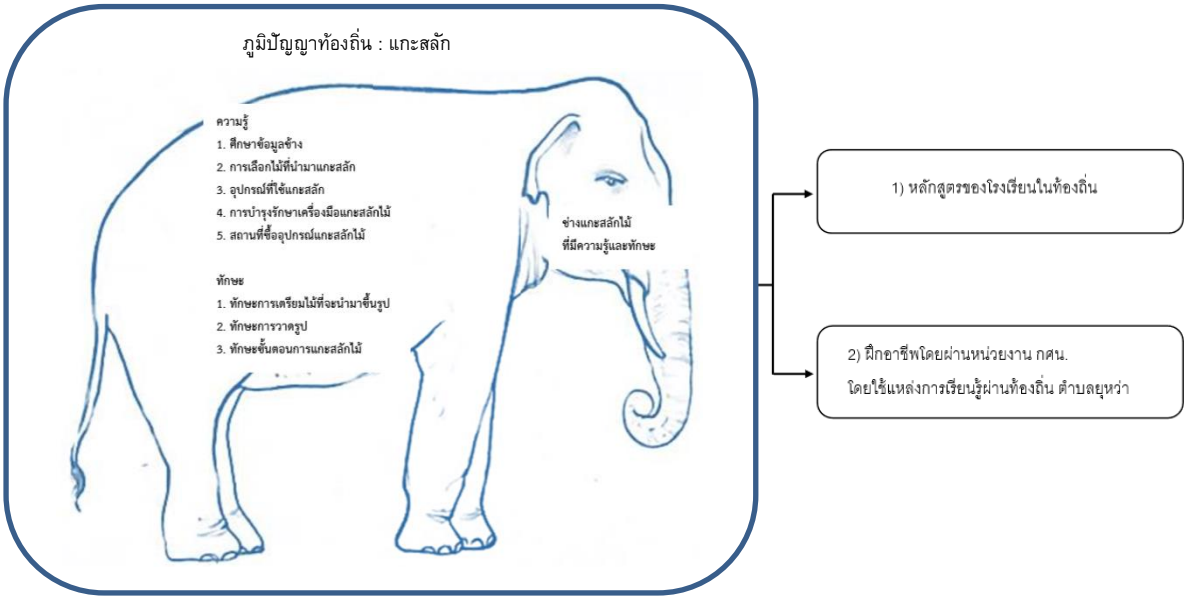
4) ทักษะการเตรียมไม้ที่จะนำมาขึ้นรูป 5) ทักษะการวาดรูป 6) ทักษะขั้นตอนการแกะสลักไม้ จากการสัมภาษณ์ความรู้และทักษะการแกะสลักไม้ พบอีกว่า การแกะสลักไม้ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจะได้รับสมรรถนะของช่างแกะสลักไม้ ที่ประกอบไปด้วยความรู้ ทักษะช่างแกะสลักไม้และเจตคติ ทำให้เกิดช่างแกะสลักไม้ที่มีความรู้และทักษะตามภาพด้านล่าง ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภาพ สมรรถนะช่างแกะสลักไม้ ตำบล ยุหว่า

จากภาพที่ 1 สรุปได้ว่าช่างแกะสลักไม้ที่มีความรู้และทักษะ ประกอบไปด้วยความรู้ และทักษะช่างแกะสลักไม้

2. นำเสนอแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า จากการสนทนากลุ่ม ปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ของภูมิปัญญาในท้องถิ่น ค่อนข้างลดน้อยลง เนื่องจากขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในครอบครัว หมู่บ้าน และโรงเรียน ทำให้คนไทยรุ่นใหม่ไม่สนใจศึกษาภูมิปัญญาดังกล่าว เป็นผลทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเลือนหายไป ซึ่งในท้องถิ่นของตำบลยุหว่า ไม่มีการจัดการเรียนการสอนให้เข้าอยู่ในหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นในพื้นที่ตำบลยุหว่า หากคนในพื้นที่ช่วยกันถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเองสู่คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และสืบทอดงานแกะสลักไม้เพื่อให้ยังคงอยู่ อีกทั้งยังเป็นการปลุกจิตสำนึกให้เยาวชนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าของงานไม้แกะสลัก ตำบลยุหว่า จึงได้ยกร่างตัวอย่างหลักสูตร 2 หลักสูตรให้กับโรงเรียนในท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไปในอนาคต เป็นการนำเสนอแนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนภาพ แนวทางเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากภาพที่ 2 นำกระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักและสมรรถนะช่างแกะสลักไม้ที่ได้ศึกษามาเขียนยกร่างตัวอย่างหลักสูตร 2 หลักสูตร คือ 1) หลักสูตรของโรงเรียนในท้องถิ่น 2) ฝึกอาชีพโดยผ่านหน่วยงาน กศน. โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ผ่านท้องถิ่น ตำบลยุหว่า จากการสนทนากลุ่มที่ตำบลยุหว่าสามารถยกร่างหลักสูตรแกะสลักไม้ได้ ประกอบไปด้วยรายละเอียด ดังนี้

ผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นช่างแกะสลักไม้ในตำบลยุหว่า เป็นช่างที่มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อาชีพแกะสลักไม้มาอย่างยาวนาน จึงมีความสามารถที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และทักษะของช่างแกะสลักไม้ในสถานศึกษา และแหล่งการเรียนรู้ชุมชนได้ ด้านผู้รับการถ่ายทอด ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นต้น เป็นการปลูกฝังภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เห็นคุณค่า และหวงแหนการแกะสลักไม้ คุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด ต้องมีเจตคติที่ดี ต้องมีใจรักในภูมิปัญญาท้องถิ่น และเนื่องจากการแกะสลักไม้มีขั้นตอนที่มีความละเอียด ประณีต เพราะกรรมวิธีแต่ละขั้นตอนต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างมากจึงใช้เวลาในการเรียนรู้ ด้านเนื้อหาที่ถ่ายทอดความรู้และทักษะของช่างแกะสลักไม้ การถ่ายทอดความรู้และทักษะสอนโดยสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่างและให้ปฏิบัติตาม โดยสถานที่ใช้ในการถ่ายความรู้และทักษะหลักสูตรวิชาชุมนุม คือโรงเรียนในท้องถิ่น ตำบลยุหว่า และหลักสูตรระยะสั้นโดยฝึกอาชีพผ่านหน่วยงาน กศน. ตำบลยุหว่า

การอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญนำมาสรุปผล และอภิปรายผล ดังนี้

1. กระบวนถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ ตามแบบทฤษฎีการจัดการศึกษาทางด้านการอาชีวศึกษาของ Prosser (Ramwarungkura A., 2015) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการจัดการศึกษาทางด้านอาชีวศึกษาของ Prosser ไว้ดังนี้

การอาชีวศึกษาจะมีประสิทธิภาพเมื่อสภาพแวดล้อมที่ให้ผู้เรียนได้รับการฝึกในสภาพแวดล้อมของการทำงานจริง ดังที่กล่าวมาข้างต้นตรงกับผลการวิจัย พบว่า เนื่องจากตำบล ยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีไม้ที่เป็นวัสดุหลัก และมีช่างที่มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญ ชำนาญ ในการแกะสลักไม้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (Office of the Education Council., 2010) กล่าวว่า ใช้บุคคลภูมิปัญญาเป็นฐาน Human Resources Processการถ่ายทอดความรู้โดยใช้ภูมิปัญญาที่มีความรู้และประสบการณ์ในสาขาวิชาหรือในเรื่องนั้น ๆ ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะและเจตคติตามต้องการ สอดคล้องกับแน่งน้อย ปัญจพรรค์ และสมชาย ณ นครพนม (Panjaphan N., Na Nakhon Phanom S., 1992) กล่าวว่า ช่างแกะสลักอาศัยจากการจดจำตามคำสั่งสอนถึงวิธีการแกะสลักในลักษณะของการถ่ายทอดวิชาสู่ลูกหลาน นอกจากนั้นยังต้องฝึกฝนพัฒนาฝีมือด้วยตนเองจนเป็นกลุ่มช่างชำนาญกระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งการได้เรียนกับช่างแกะสลักไม้ในท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะของช่างแกะสลักไม้ที่ถูกต้องอย่างแท้จริง ซึ่งตำบลยุหว่าสามารถจัดการเรียนการสอนในกระบวนถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ได้ กล่าวอีกว่า การอาชีวศึกษาจะมีประสิทธิภาพ เมื่อผู้เรียนจะต้องมีความรู้ความสามารถอย่างน้อยผ่านเกณฑ์ขั้นต่ำของตำแหน่งงานของอาชีพนั้น ๆ จากการสนทนากลุ่มด้านเนื้อหาที่ถ่ายทอดความรู้และทักษะของช่างแกะสลักไม้ให้ผู้รับการถ่ายทอดช่างแกะสลักของตำบล ยุหว่า บอกถึงหลักสูตรว่าควรเริ่มกระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ในเรื่องของพื้นฐาน คือ ความรู้ 1) ศึกษาข้อมูลช้าง 2) การเลือกไม้ที่นำมาแกะสลัก 3) อุปกรณ์ที่ใช้แกะสลักไม้ 4) ทักษะการเตรียมไม้ที่จะนำมาขึ้นรูป 5) ทักษะการวาดรูปเป็นความรู้ขั้นพื้นฐานที่ผู้รับการถ่ายทอดจะต้องมีก่อนจะเรียนทักษะ และเกณฑ์ขั้นต่ำของทักษะคือ การเดินเส้น จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ควรให้เด็กเรียนเดินเส้นให้รู้จักเครื่องมือ ให้จับสิ่วเป็นทำซ้ำ ๆ แกะสลักทุกวันได้ยิ่งดีทำให้ชินกับมือ และต้องวาดรูปให้เป็น เพราะการแกะสลักไม้ต้องวาดรูปเป็น รู้จักขนาดสิ่ว หากวาดรูปเป็นก็จะทำให้การแกะสลักง่ายยิ่งขึ้น และการฝึกประสบการณ์เฉพาะอย่างหลาย ๆ ครั้งเพื่อสร้างนิสัยที่ถูกต้องของผู้เรียนในการฝึกทักษะ สอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (Office of the Education Council, 2010) กล่าวว่า การเรียนรู้ในวัยเด็กเป็นการเรียนรู้ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและเรียนรู้วิชาการและทักษะวิชาชีพต่อเนื่องจากการศึกษาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าการเรียนของคนเรานั้นจะถูกสั่งสมจนตกผลึกและกลายเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่ายิ่งเป็นความเชี่ยวชาญหรือความชำนาญเฉพาะเรื่อง ซึ่งการแกะสลักไม้นั้นเป็นงานที่ประณีต มีความละเอียด ผู้เรียนจะต้องหมั่นฝึกฝนปฏิบัติทักษะการแกะสลักไม้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย คุ้นชินกับอุปกรณ์ และการพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง วิธีการสอนของกลุ่มผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ พบว่า การยกร่างหลักสูตรวิชาชุมนุมระดับประถมศึกษาตอนปลาย และหลักสูตรวิชาชุมนุม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การจัดการเรียนการสอนต้องเหมาะสมกับนักเรียนในแต่ละระดับชั้น เนื่องด้วยอายุของการเรียนรู้แต่ละวัยมีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ความยากง่ายในการเรียนแตกต่างกันควรแยกชั้นปีแต่ละชั้น การเลือกครูมาสอนก็สำคัญบางคนมีความรู้เยอะ มีเทคนิคการสอนแบบสอนเด็กรวบรัดและไปไวอาจทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ายากและถอดแบบง่าย ๆ จึงควรสอนแบบช้าๆทีละขั้นตอนเพื่อให้เด็กสามารถตามทำไปเป็นขั้นตอนช่วยสร้างความเข้าใจได้ช่วยสร้างความสนุกสนาน และก่อให้เกิดการเรียนรู้ สอดคล้องกับจารุวรรณ ธรรมวัตร (Thammawat J., 1995) กล่าวว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก กิจกรรมการถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อนสนุกสนาน ดึงดูดใจ และวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ ถือว่าเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบไม่ผ่านกระบวนการออกแบบหลักสูตรที่ซับซ้อน และละเอียดเหมือนวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก นอกจากนั้นยังจัดให้ผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ใช้ความสนใจ ความถนัดในการพัฒนาระดับที่สูงขึ้น การถ่ายทอดผู้ถ่ายทอดจะเริ่มการถ่ายทอดความรู้และแกะสลักไม้ขั้นพื้นฐานจากช้างยืนตรง เมื่อผู้รับการถ่ายทอดเรียนแกะสลักไม้จนครบกระบวนการ ต่อมาผู้รับการถ่ายทอดจะมีการพัฒนาท่าทางของช้างจากการสร้างสรรค์ของตน แกะสลักช้างเหมือนจริงมีหลากหลายอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน พัฒนาไปจนการสร้างสรรค์งานผ่านรูปทรงของไม้ที่ได้จากธรรมชาติ แกะสลักช้างในขอนไม้ ตอไม้ที่มีรูปทรงธรรมชาติ แกะสลักช้างลงบนครกไม้ตำข้าว ซึ่งต่างกันไปตามจินตนาการของช่างผู้ถ่ายทอดความรู้ก็เป็นที่สำคัญ ซึ่งผู้ถ่ายทอดความรู้ต้องเป็นช่างแกะสลักไม้ในท้องถิ่นที่มีความคุ้นชินกับเด็ก ถ้าเป็นช่างแกะสลักไม้ที่มาจากต่างถิ่นเด็กจะกลัว และไม่สนใจในการการถ่ายทอดนั้น

2. แนวทางการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการศึกษากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ พบว่า ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ขาดการเรียนรู้ของภูมิปัญญา ทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาลดน้อยลงทั้งในครอบครัว หมู่บ้าน และโรงเรียน ซึ่งไม่มีการจัดการเรียนการสอนให้เข้าอยู่ในหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่น ในพื้นที่ ตำบลยุหว่า จึงได้ยกร่างหลักสูตร 2 หลักสูตร เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ 1. หลักสูตรของโรงเรียนในท้องถิ่น 2. ฝึกอาชีพโดยผ่านหน่วยงาน กศน. โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ผ่านท้องถิ่น ตำบลยุหว่า เนื่องจากตำบลยุหว่า มีไม้ที่เป็นวัสดุหลัก และมีช่างที่มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญ ชำนาญในการแกะสลักไม้ ซึ่งสามารถจัดการเรียนการสอนในกระบวนถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ได้ สอดคล้องกับผลวิจัยของเนาวรัตน์ ฐิติชาญชัยกุล (Thiticharnchaikul N., 2012) การสืบทอดภูมิปัญญาการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาแบบผสมผสานกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ระหว่างคนภายในชุมชนโดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นการสืบทอดองค์ความรู้และอนุรักษ์ ด้านผู้ถ่ายทอดความรู้ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และทักษะ ความเชี่ยวชาญ ซึ่งช่างแกะสลักไม้ในตำบลยุหว่า เป็นช่างที่มีความรู้ทักษะ และประสบการณ์อาชีพแกะสลักไม้มาอย่างยาวนานอย่างยาวนาน จึงมีความสามารถที่จะเป็นถ่ายทอดความรู้และทักษะของช่างแกะสลักไม้ในสถานศึกษา และแหล่งการเรียนรู้ชุมชนได้ จากการสนทนากลุ่มผู้ทรงเห็นว่าคุณลักษณะของผู้รับการถ่ายทอด ต้องมีเจตคติที่ดี ต้องมีใจรักในภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเรียนได้ตั้งแต่ ระดับประถมศึกษาเป็นต้น การถ่ายทอดความรู้และทักษะสอนโดยสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่างและให้ปฏิบัติตาม จากที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับผลวิจัยของนิภาภรณ์ ใจคำ (Jaikham N., 2006) ผู้รับการถ่ายทอด

ความรู้มีการฝึกทักษะปฏิบัติโดยการสังเกตจากงานที่มีอยู่ จากการเรียนและลงมือทำงานจริง ด้วยการบอกและทำให้ดูของผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้ถ่ายทอดจะถ่ายทอดให้ผู้ที่มีความสนใจชอบงานศิลปะ และต้องการมีอาชีพด้านนี้โดยให้เรียนรู้ จากการสังเกตการทำงานในแต่ละขั้นตอนของการแกะสลักว่ามีหลักและวิธีการอย่างไร และให้ผู้เรียนรู้จากการปฏิบัติ สถานที่ใช้ในการถ่ายความรู้และทักษะในรูปแบบหลักสูตรวิชาชุมนุมจะอยู่ในโรงเรียนท้องถิ่น ตำบลยุหว่า และหลักสูตรระยะสั้น กศน.อำเภอสันป่าตอง ใช้แหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่ศูนย์หัตถกรรมไม้แกะสลัก บ้านกิ่วแลหวง ตำบลยุหว่า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จากการสนทนากลุ่มพบว่า ผู้อำนวยการโรงเรียนเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ของแกะสลักไม้ เพื่อให้นักเรียนและผู้ที่สนใจในการแกะสลักไม้ได้มีการเรียนรู้ความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ และยังได้รู้จักอาชีพในชุมชนเพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อเรียนจบหลักสูตรสามารถเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพแกะสลักไม้หรือถ่ายทอดความรู้และทักษะสู่รุ่นอื่น ๆ ต่อไป เพื่อให้ภูมิปัญญานี้ยังคงอยู่ไม่สูญหายไปจากท้องถิ่น ตำบลยุหว่า

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน จึงเป็นองค์กรที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เก็บรวบรวมและศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดทำคู่มือแกะสลักไม้ และทำหน้าที่กำหนดทิศทางในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประสานความร่วมมือของช่างแกะสลักไม้และโรงเรียนในท้องถิ่นส่งเสริมให้เกิดการนำเอากระบวนการถ่ายทอดความรู้ทักษะช่างแกะสลักไม้ไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน และดำเนินการช่วยในเรื่องของทุนค่าใช้จ่ายการจ้างช่างแกะสลักที่จะนำไปสอนและค่าวัสดุอุปกรณ์ ทั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นแล้วยังมีประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจให้เห็นถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่งด้วย

2. ศึกษาธิการจังหวัด ส่งเสริมจัดหลักสูตร โดยการนำกระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้นำไปปรับใช้ในด้านจัดการศึกษาในโรงเรียน เพื่อถ่ายทอดสู่เยาวชนในท้องถิ่นนั้น และบุคคลที่สนใจในการแกะสลักไม้

ข้อเสนอแนะเชิงพื้นที่

1. โรงเรียนในชุมชน โรงเรียนในท้องถิ่นควรจัดการเรียนการสอนแกะสลักไม้กับเด็กนักเรียนอย่างต่อเนื่อง จะต้องร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการแกะสลักไม้

2. กศน.ตำบล กศน. ควรจัดให้มีหลักสูตรแกะสลักไม้ระยะสั้นเพื่อให้บุคคลที่สนใจในงานแกะสลักไม้เมื่อเรียนจบหลักสูตรสามารถนำไปประกอบอาชีพ หรือถ่ายทอดความรู้และทักษะที่มีต่อคนอื่น ๆ เพื่อช่วยในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

3. กลุ่มอาชีพช่างแกะสลักไม้ในท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและการเก็บรวบรวมเทคนิคขั้นตอนการแกะสลักไม้ เนื่องจากความรู้และทักษะของช่างแกะสลักไม้ ยังเป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวตนของช่างแกะสลักไม้ ไม่มีตำราที่สามารถศึกษาในท้องถิ่นของตน ไม่มีการจัดเก็บความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร จึง

ต้องมีการถอดกระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะช่างแกะสลักไม้ เพื่อนำไปถ่ายทอดโดยเริ่มจากภายในครอบครัว สถาบันการศึกษา เพื่อช่วยสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ให้สูญหายไป ให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสร้างจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของตน

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด อนาคตภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย จึงต้องมีการศึกษาในช่วงเวลานั้นเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ทันด่วนต่อเหตุการ โดยข้อเสนอแนะวิจัยครั้งต่อไปศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพช่างแกะสลักไม้ในชุมชนทั้งในเชิงธุรกิจและสังคมต่อไป

References

Chonchuapsong, Lanthom. (2015). *Use of Web 2.0 to Support Knowledge Transfer Processes of a Young Generation: A Case Study of Indigenous Knowledge Transfer*. Business Review. 7(2), 169-188.

Chiang Mai City of Crafts and Folk Art. (2017). *Wood carving in the past.* https://chiangmai-cityofcrafts.com/crafts/wood-carving/?lang=th

Europe, ProTon. (2017***).*** *Knowledge Transfer*. http://www.protoneurope.org/ Knowledge Transfer

Jaikham, Nipaporn. (2006). *Learning and knowledge transfer process of wooden elephant carving group Ban Chang Nak, Amphoe San Kamphaeng, Changwat Chiang mai. Master of Education (Vocational Education),* Chiang Mai University.

Office of the Education Council. (2010). *Guidelines for introducing Thai wisdom to non-formal learning processes and informal learning*. Bangkok: Printing Community Agricultural Cooperatives of Thailand Ltd.

Panjaphan, Naengnoi. and Na Nakhon Phanom, Somchai. (1992). *Wood carving Sukhothai, Ayutthaya, Rattanakosin.* Bangkok: Ruengrom Publishing Co., Ltd.

Pichalai, Amphawan. (2019). *Lost Wood Carver.* https://www.matichon.co.th/lifestyle/news_1435264

Ramwarungkura, Anuchai. (2015). *vocational education paradigm*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

Sornkong, Kunyarat. (2014). *The Knowledge Transmission Process of Local Handicraft : A case Study of Making with Pikul Design Moo 1 , Tambon Bankrathum, Amphoe Sena, Changwat Rhra Nakhon Si Ayutthaya*. Master of Education (Vocational Education Development), Kasetsart University.

Thammawat, Jaruwan. (1995). *Analysis of Northeast Thailand wisdom.* Maha Sarakham: Siritham Offset Press.

Thiticharnchaikul, Nawarat. (2012). *Art & Craft Wisdom of Wood Carving: A Case Study of San Pa Tong Wood Crafts Cooperative, San Pa TONG District, Chiang Mai Province. Master of Education (Art Education),* Srinakharinwirot University.

Uthaipol, Ratana. (1980). *Local Handicrafts.* Bangkok: Bophit Printing Co., Ltd.

Watthanaphu, Narit. (2012). *Thai Culture.* Bangkok: Wad silp Press.

Ratsameewan Kanoknuwat, Master of Education (Vocational Education Development), Major Field: Vocational Education Development, Department of Vocational Education. Kasetsart University.

Associate Professor, Anuchai Ramwarungkura, Ph.D., Faculty of Education, Kasetsart University.

Associate Professor, Nalinrat Rakkusol, Ph.D., Faculty of Education, Kasetsart University.